

ACTUALITZACIONS TOPONÍMIQUES DE LA POBLA DE CLARAMUNT (ANOIA)

Josep RIBA i GABARRÓ

Des de l'any 1960 en què fou publicada la *TOPONÍMIA DE LA POBLA DE CLARAMUNT I DEL SEU TERME*, en un llibre editat pel Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI), han passat gairebé quaranta anys. És un període de temps que ha comportat que en el poble s'hagi modificat la fesomia urbana i que també en el terme hagi canviat l'esguard paisatgístic, no solamente per la pèrdua de les vinyes abans imperants, sinó per un seguit de noves estructures.

Tot plegat són uns esdeveniments que caracteritzaran històricament la segona meitat del segle XX. Han nascut nous barris i s'han eixamplat els preexistents; s'han implantat noves indústries; s'han obert nous camins i carreteres i s'han ofert molts serveis comunitaris que abans hi mancaven.

Ha arribat una nova collita de topònims, que damanen l'actualització del repertori pobletà, a més d'incorporar altres noms pretèrits i en tot cas ampliar les descripcions del terme i de la població. També hi afegirem les referències bibliogràfiques que han estat novetat en el període actualitzat i que han de permetre uns majors coneixements de la localitat, a més de referències cartogràfiques d'un àmbit més general dins la comarca de l'Anoia.

L'evolució demogràfica de la Poble de Claramunt durant el segle XX es presenta amb una tendència lleugera al creixement:

<i>Anys</i>	<i>Habitants</i>	<i>Anys</i>	<i>Habitants</i>
1900	1.074	1960	1.172
1910	1.126	1970	1.518
1920	1.170	1981	1.638
1930	1.121	1991	1.635
1940	1.030	1995	1.665
1950	1.049	1996	1.695

El nom del municipi i de les seves unitats de població i els codis d'identificació territorial són els següents: el de la Poble de Claramunt és el 08165 i el comarcal

el 06 i el 08 el provincial. Els codis dels nuclis urbans disseminats i el cap del municipi són aquests:

0816501	Les Garrigues
0816502	La Pobla de Claramunt (capital)
0816503	La Rata
0816504	Rigat
0816505	El Xaró

Aquestes determinacions es van establir per una ordre del departament de Governació de la Generalitat de 20-12-1988, que donava la llista dels noms oficials dels municipis de Catalunya i de les seves unitats de població. (DOGC n.º 1.101 de 02-02-1989).

EL TERME

L'ESTRET DE LA POBLA

Situat entre la muntanya del castell de Claramunt (453 m) i la muntanya dels Mollons (549 m), que és solcat pel curs del riu Anoia i pel seu principal afluent, la riera de Carme, que s'han obert pas pel límit meridional de la Conca d'Òdena, per a seguir pel congost de Capellades.

Les dues elevacions esmentades són constituïdes per roques calcàries nummulítiques redreçades i en contacte per la falla amb el paleozoic de la serralada Prelitoral. La falla es fa visible a la sortida de la Pobla, on les pissarres paleozoiques cavalquen l'ecòc de la Depressió Central, que han creat el topònim del Pas Blau, per les llicorelles blaves tectonitzades a les dues bandes del corrent de l'Anoia, en l'indret per on passava el gual de l'antic camí reial i actualment amb la dotació d'un pont de formigó.

Al terme hi ha dos vèrtexs geodèsics i les seves coordenades són les indicades a continuació:

<i>Noms</i>	<i>Identificador</i>	<i>X</i>	<i>Y</i>	<i>H</i>
Turó de l'Avellana	277117001	393.128,177	4.602.548,26	706,1
Castell de Claramunt	277118001	389.133,636	4.601.418,99	460,8

(Mapa de la xarxa geodèsica de Catalunya 1:250.000. Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona, 1985).

Els nuclis de població de la Pobla de Claramunt es troben repartits a totes dues bandes de l'Estret que configura el seu relleu. A la banda dreta hi ha els barris de la Pobla, de Sant Procopi, de les Figueres, de les Garrigues, de Sant Andreu, de la Rata i del Xaró. A la banda esquerra hi ha els barris de les Cases Noves (la Pobla Vella), de l'Estació, de Cal Galant, dels Vivencs i dels Masets.

LA MUNTANYA

Els 18,37 km² del terme de la Pobla de Claramunt tenen una estructura geològica diversificada, que inclou el paleogen marginal de la Depressió Central (Carme-Igualada), que recobreix extensament la zona mesozoica, donant lloc a una estructura de repliegaments, en els quals s'alternen els nivells permeables i els impermeables, amb la incorporació del paleozoic de Capellades.

Les unitats de l'àrea hidrogeològica resulten nombroses: calcàries paleògenes i mesozoïques; conglomerats paleògens; materials detrítics paleògens; margues i guixos triàsics; materials paleozoics i granets i dipòsits quaternaris i al·luvials. A la superfície de llevant, que forma part de la serralada Prelitoral, des de Llobreia fins a L'Avellana, apareixen les llicorelles pissarroses del silurià i al Coll del Bosc surten unes llenques de granit, que continuen fins al terme de Vallbona, en part subterrànies i en part visibles. (J.R. Bataller: Mapa geològic de España 1:50.000. Explicación de la hoja 391 Igualada. Madrid, 1947).

EL PLA DE LA TORRE

Situat al migdia del terme i en la partió termenal amb el municipi de la Torre de Claramunt. És una terrassa, i tant en el subsòl com en la superfície i en els seus vessants, que a llevant són els del riu Anoia i que a ponent són els de la riera de Carme, apareixen els jaciments del travertí o pedra tosca, localment anomenada pedra de turo, que són roques formades per precipitacions en capes successives, per les aigües sobresaturades de carbonat de calci (CaCO₃).

Pel dessota del travertí entren en contacte el paleozoic amb l'eocè marí. El riu Anoia, per a la seva excavació, ha aprofitat la sobtada interrupció de l'eocè, deguda a l'aparició del silurià, per a introduir-se entre els límits de les dues formacions i obrir-se pas pel congost tant característic del Capelló de Capellades, un indret d'aixopluc de l'home prehistòric, del paleolític mitjà. A l'Abric Romaní, l'any 1996, es varen descobrir els fogars més antics de Catalunya, d'uns cinquanta mil anys. (Valentí Masachs i Alavedra "et alii": Itineraris geològics pel Bages, Berguedà, Anoia, Solsonès. Barcelona, 1981).

EL RIU ANOIA

És el corrent d'aigua més important de la comarca de l'Anoia, la qual porta aquest nom des de la Divisió Territorial feta per la Generalitat l'any 1936 i que després ha estat confirmada pel Parlament de Catalunya, l'any 1987. La seva conca de desguàs és de 929 km² i fa un recorregut de 67 km entre la capçalera estesa pels vessants dels altiplans de Calaf fins al seu aiguabarreig amb el riu Llobregat a Martorell.

Moltes de les constatacions que ja havíem fet en el llibre de *TOPONÍMIA DE LA POBLA DE CLARAMUNT I DEL SEU TERME* (1960) en donar les referències dels cursos d'aigua, ara les podem documentar més àmpliament i amb noves recerques, tot i que encara potser es plantegin qüestions que poden restar obertes, com són les arrels toponímiques i les grafies del riu o de la riera.

Segons els documents aplegats en el *Cartulari de Sant Cugat*, apareixen els noms Annolia (917); Anolla (992); Annoia (1118); Noia (1158); Anioia (1165) i Anoyia (1238), entre d'altres. També consta en pergamins dels anys 1193 i 1267, com Anolla i Anoyia i en altres de l'any 1311 com Anoylla i Danoylla. (Arxiu Ducal de Medinaceli. Conca de Odena. Sevilla).

Fins al segle XIV predomina el nom d'Anioia i en endavant es ve generalitzant el nom Noya o Noia. En la cartografia dels segles XVII, XVIII i XIX, el nom més emprat és el de Noya: en l'atlas de Joan Bpta. Vrints (1605) i en els mapes de Josep Aparici (1720) i de Tomás López (1776); i també en el d'A.H. Dufour (1838). (Josep Iglésies: "Les terres igualadines en l'antiga cartografia de Catalunya". Miscel·lanea Aqualatensia/I. Igualada, 1949).

En el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España* (1848), Pascual Madoz també escriu Noya i així en les entrades de la Pobla de Claramunt es troba "a la orilla del r. Noya"; de Carne diu que "la riera de Carma entra en la Pobla donde desagua en la riera nombrada Noya; i per Igualada hi passen "las aguas de la riera Noya".

Si bé els noms en els esments més reculats surten amb el prefix de la A, algunes vegades també surten amb la N, com en el cas del naixement del seu corrent subterrani i en els afloraments de les anomenades Fonts de l'Anioia o del Noia, a l'indret del Molí de la Roda, al terme de Veciana, que antigament són dites les font de 'Noyes' i modernament les Fonts Dolles (de doll i no d'olles). (Flocel Sabaté: "Estructura socio-econòmica de l'Anioia als segles X-XIII" dins Acta històrica et archeologica medievalia n.º 13. Universitat de Barcelona, 1992).

Hi ha qui considera com a probables l'etimologia i la semàntica com d'orígens celtas i que per tant no és una paraula llatina ni tampoc catalana. Serien llatinitzacions incorrectes, ja que Annolia, Annoia, Anioia, haurien passat del masculí (riu) al femení (riera) des del llatí 'amnis'. És evident que per a fer una traducció llatina cal que el nom no sigui llatí. Anioia no seria una altra cosa que una grafia que s'ha donat com a preestablerta, però viciada de naixement per una ortografia equivocada. (Narcís Viader: *Sant Sadurní d'Anioia?*, 1979).

Contrariament s'afirma que Anioia no és Noya i que sí que deriva del llatí 'amnis' o 'riera' i que per tant és bàrbara i artificiosa la forma Noya, que aviat va ser abandonada per tothom. (Joan Coromines: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*; 1980 i *Onomasticon Cataloniae*; 1994).

En un informe de l'any 1979 l'Institut d'Estudis Catalans es manifestava a favor de la grafia Anioia i comentaven que els fenòmens d'afèresi són freqüents en mots començats en A. El cas de Noia per Anioia seria un exemple més, perquè aquest topònim és usat regularment darrera l'article o la preposició i el fet que les expressions l'Anioia i la Noia siguin homòfones, no solament en el parlar local, sinó en tot el català oriental i que ho siguin així mateix les formes d'Anioia i de Noia n'ha facilitat precisament l'afèresi. (Agrupació Escolta Torxa: *Un riu anomenat Anioia*. Igualada, 1980).

Un altre aspecte a comentar és que en els segles passats hi hagué dues maneres toponímiques de considerar el riu Anioia, que era anomenat així si era més avall de la

Pobla de Claramunt, però en canvi si era més amunt era anomenat com la riera d'Igualada i el nom de riera d'Anoia era donat a la riera de Carme.

En el Capbreu del castell de la Pobla de Claramunt, de l'any 1573, fet pel notari d'Igualada, Pau Castellar, trobem finques amb aquestes dualitats: “una pessa de terra situada a la Pobla Vella, que afronta a migjorn amb la riera de Noya i a ponent amb la riera d'Igualada”. També “un tros de terra a la Pobla Vella (a l'esquerra de l'Anoia) que afronta amb la riera de Igualada en el camí que va dels Vivencs als molins de les Figueres” (a la dreta de l'Anoia i al costat esquerra de la riera de Carme). Al lloc actual del pedró i la capella caminera de Sant Procopi, en el mateix protocol notarial, s'hi troba “una pessa de terra vers la Creu del Grau que afronta a sol ixent amb la riera d'Igualada” (a la dreta).

En el Capbreu del castell de la Torre de Claramunt, de l'any 1644, fet pel notari d'Igualada, Agustí Baró, hi ha la declaració de Joan Coca, pagès de la Pobla de Claramunt, amb “una pessa de terra i el dret de prendre l'aigua de la riera de Carme i portar-la als seus molins de les Figueres”.

En escriptures notariales de transaccions de peces de terres que foren practicades al segle XVIII i fins i tot en una de l'any 1820, en les partides dels regadius propers al barri de les Figueres hi repeteixen els esments de les partions que “a migdia afronten amb la riera de Carme, que abans era anomenada Noya”. (Protocols del Registre de la Propietat, Igualada).

LA RIERA DE CARME

És l'afluent més important del riu Anoia, amb una conca de desguàs de 104 km² i un curs de 27 km, des de les serres de Miralles fins al seu aiguabarreig, per la dreta, a l'indret dels molins del barri de les Figueres de la Pobla de Claramunt.

En la documentació antiga li fou atribuït el nom de riera d'Anoia i a aquest el nom de riera d'Igualada, des de la Pobla cap amunt, tot i que arreu en les locucions populars de les revingudes se'n diuen rierades i no pas riuades.

En el Capbreu del castell de la Pobla de Claramunt, de l'any 1573, abans esmentat, s'hi reflecteix aquesta dualitat: “una pessa de terra que afronta a sol ixent amb la riera de Igualada, a migjorn amb la riera de Noya, a ponent amb Jaume Coca de les Figueres i a tramuntana amb el rec dels molins”. Hi consten també diverses peces de terre de regadiu que són situades en “la horta de Noya, que tenen lo trestellador en el rec dels molins de les Figueres”.

En el Capbreu del castell de la Pobla de Claramunt, de l'any 1704, fet pel notari d'Igualada, Bartomeu Costa, trobem una declaració clarificadora: “Josep Tort, pagès de la Torre de Claramunt, té una pessa de terra de cinc jornals de llaurar de mules, a la partida de Moranta, que a tramontana afronta amb la riera de Carme, dita de Noya”.

Un altre aspecte a reportar és l'aprofitament de les aigües de la riera de Carme, destinades a la xarxa d'abastament a Igualada, la Pobla de Claramunt, la Torre de Claramunt, Òdena i Vilanova del Camí. Des de l'any 1930 l'empresa 'Aigua de Rigat' ha subministrat aigua potable per al consum domiciliari i industrial en quanti-

tats cada vegada més grans. L'any 1970 va distribuir 1.773.508 m³ i l'any 1983 foren 3.780.110 m³. Des de l'any 1974 hi ha el projecte de la construcció d'un embassament de la riera de Carme, a l'indret de la font de Vinsó, que podria augmentar el cabal del subministrament en 2,2 hm³/any.

EL CASTELL DE CLARAMUNT

El seu domini jurisdiccional fou el més extens del casal dels Cardona a les terres de l'Anoia, amb un territori de 125 km² i que afectava set poblacions: la Pobla de Claramunt, Carme, Castellolí, Montbui, Òdena, la Torre de Claramunt i Vilanova del Camí. Les respectives esglésies parroquials eren sufragànies de l'església de Santa Maria del Castell de Claramunt.

El castell, dalt d'un turó de 453 m alt, ocupa una extensió de 5.404 m², dels quals 1.240 m² són els del recinte sobirà i la torre de l'homenatge, entre els cossos edificats i les esglésies romànica de Santa Maria (enderrocada) i la de Santa Margarida, gòtica i coberta. Altres 4.164 m² són ocupats pels patis i els baluards tancats per dues línies de muralles, amb bestorres exteriors.

Del segle X al XIII va pertànyer a la família fundadora dels cavallers de Claramunt. Tot i que al segle XIè. Deudonat Bernat de Claramunt es va casar amb Ermessenda de Cardona, filla de Ramon Folc, el primer vescomte (1040-1086), no fou fins l'any 1306 que Berenguier de Claramunt es va vendre la jurisdicció al vescomte de Cardona, Ramon Folc VIè. (1276-1320), que passaria als seus successors, els comtes i els ducs de Cardona, fins a les darreries del segle XVIIè. quan darrerament va passar als ducs de Medinaceli.

Els esdeveniments històrics més rellevants del castell de Claramunt foren la seva destrucció per la Diputació del General, l'any 1463, a instàncies dels regidors d'Igualada, que es volien alliberar del seu encerclament senyorial, durant la guerra victoriosa de Joan II. També fou enderrocada l'església romànica de Santa Maria, del segle Xè., menys els absis de la nau central i el del migdia i per això el culte parroquial es traslladaria per sempre més al nucli urbà. El castell i l'església foren reconstruïts seguidament i hagueren de patir una nova destrucció parcial per les tropes de Felip Vè. després d'haver resistit fins l'11 de setembre de 1714, com Barcelona.

Al castell de Claramunt, els ducs de Cardona hi tingueren la Cort de justícia de la seva baronia de la Conca d'Òdena, amb la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa. La seva autoritat delegada era exercida per un governador i els càrrecs subordinats d'un tresorer, un escarceller i un nunci. El tribunal el presidien juristes contactats i podien condemnar a mort, exili, tortures i presó. Per a les execucions a les forques del Grau, a la vora esquerra del riu Anoia i al davant del camí reial de Barcelona a Lleida, Saragossa i Madrid, feien venir expressament el botxí ducal des del castell de Cardona.

Entre els anys 1575 a 1628 hi hagué 18 penjats (1 dona i 17 homes), confirmats en els registres obituariis; en el mateix període foren 13 els condemnats a remar a galeres, 2 a exili, 10 a assots i diverses penes de reclusió. Les claus de la presó, ja traslladada al poble des del segle XVIII, foren a les mans ducals fins al primer terç del segle passat.

Al segle XIX, les disposicions abolicionistes de les Corts de Cadis i les lleis desamortitzadores, foren recorregudes judicialment pels ducs de Medinaceli, que des de l'any 1697 foren els successors dels ducs de Cardona, després del matrimoni celebrat l'any 1653 entre Caterina Antònia d'Aragó, Folc de Cardona i Córdoba, 8.ª duquesa de Cardona, amb Juan Francisco de la Cerda i Enríquez de Ribera, 8è. duc de Medinaceli.

La sentència definitiva contra el règim feudal va ésser dictada pel Tribunal Suprem, l'any 1898, pel reconeixement de la naturalesa jurisdiccional que havia tingut el castell de Claramunt i per tant quedava radicalment suprimida.

L'any 1913 les terres de la muntanya del castell foren comprades per Enriqueta Miquel i Mas. Els seus pares Antoni Miquel i Costas i Balbina Mas i Santacana, fabricants de paper per a cigarretes (marques Smoking i el Pino), l'any 1915 varen pagar unes obres per aturar la desfeta del castell i obriren una carretera per a fer-lo més accessible. L'any 1925, Antoni Miquel i Costas va rebre el títol nobiliari de marquès de la Pobra de Claramunt, atorgat pel rei Alfons XIII. Des de l'any 1961 els voltants del castell són propietat de la néta M. del Carmen Escasany i Miquel i és l'actual marquesa.

La degradació de la fortalesa per les accions dels homes i del temps solament era mitigada per les atencions de la gent del poble, que a més cada any hi anaven a celebrar la festa de la Santa Creu, el 3 de maig, d'arrels medievals.

La protecció que el castell necessitava es va desvetllar des de l'any 1950, pel Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI) i la creació filial d'un Patronat del castell de Claramunt, des de l'any 1953.

Els torneigs legalistes per a determinar la titularitat del castell varen començar l'any 1964 i varen acabar l'any 1974, amb una sentència judicial que declarava que el castell de Claramunt era propietat de l'Estat espanyol i que l'Ajuntament de la Pobra de Claramunt li havia de restituir, en restar sense efectivitat la inscripció de propietat aconseguida l'any 1968.

Per un reial decret de 1981, l'Estat va transferir a la Generalitat de Catalunya el castell de Claramunt. (Boletín Oficial del Estado n.º 130 de 01-06-1981. Real Decreto n.º 1010/81 de 27-02-1981. Presidencia. Generalidad de Cataluña. Traspaso del Estado de patrimonio histórico-artístico que se transfiere: Castillo de la Pobra de Claramunt).

A continuació el departament de Cultura de la Generalitat, l'any 1983, va fer unes actuacions d'urgència (2 milions ptes.) per a preservar de ruïna els absis i la torre gran. Del 1992 al 1995 es va practicar una restauració essencial (inversió de 118 milions de ptes.). Les obres de consolidació, recuperació i dotació d'energia elèctrica foren inaugurades el 4 de maig de 1996 pel M.H. Sr. Jordi Pujol, president de la Generalitat de Catalunya.

El castell de Claramunt conserva valors arquitectònics, històrics, religiosos, artístics, culturals i turístics posats a l'abast, amb la col·laboració de l'Ajuntament pobletà i la Generalitat.